

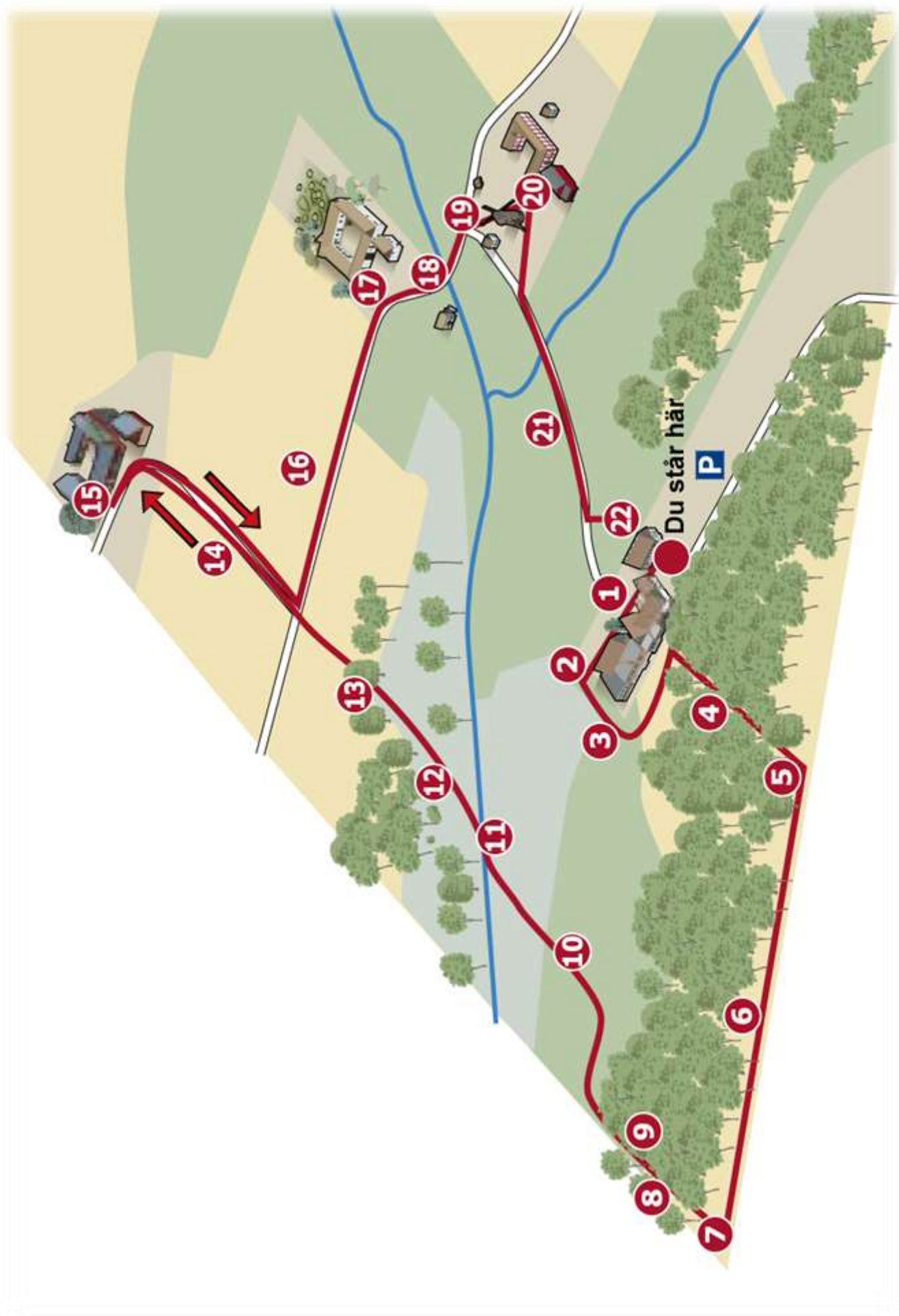
Östarpsspåret

På vandring efter spår

Här börjar din vandring som kommer att ta dig runt bland växter, djur, människor och hus. Har du ögon och öron med dig så kan du kanske möta andra slags väsen på din väg. Följ de små röda träskorna på de gula stolparna, som leder dig till de röda nummerskyltarna.

Vandringen är 1,8 kilometer lång och tar dig längst stigar och över trästegar, färister och spångar.

Välkomna ut i naturen!

1

Se dig runt! Här är utsikten fin över Romeleåsens sluttning. Det här landskapet bildades för ca 17 000 år sedan, då inlandsisen drog sig tillbaka från Skåne. Längre bort ser du olika slags hus och däremellan ser du kulturlandskapet. Det betyder att här har man odlat och låtit sina djur betat under hundratals år. Ser du några djur som betar just nu?

Östarps Gästgivargård öppnade 1924, samma år som Kulturens Östarp blev friluftsmuseum. I Stockholm bodde grevinnan Willhelmina von Hallwyl. Hon var rik och ville skänka pengar till Georg Karlin, Kulturens grundare, så att han kunde köpa en stor bit mark här på Östarp. Främst köptes marken för Gamlegårds skull, den vita gården från 1810-talet som du så småningom kommer att gå förbi. Det sägs att grevinnan gärna ville äta gott när hon kom på besök och kanske var det bland annat för hennes skull som gästgivargården byggdes. Förr i tiden var gästgivargårdar viktiga platser där man kunde byta hästar, sova över och givetvis äta mat. På Östarps gästgivargård kan du fortfarande äta god mat eller ta en fika.

*Grevinnan Willhelmina
von Hallwyl*

Georg Karlin

2

Det stora trädet på din högra sida är en bok. Hur gammalt tror du trädet är? För 2 500 år sedan vandrade bokträdet in i Skåne från södra Europa. I äldre tider var det trädets bokollon som var det mest värdefulla. Ollonen åts av svinen som bökade i skogarna. Tyko Brahe, som var en vetenskapsman som undersökte stjärnhimlen, hade en mor som hette Fru Beata Bille (se bilden). Hon ägde under 1500-talet en del mark här på Östarp. Det berättas att hon hade 60 ollonsvin i skogarna som åt just bokollon.

Har du gissat nu på trädets ålder? Det är cirka 200 år gammalt. Gå nu över färsten (bron av metallstänger som djur inte kan gå över) och in i hagen och över träspången.

3

Här i hagen brukar betesdjur gå, till exempel får eller kor. De har ett viktigt uppdrag: att äta och hålla träden borta så att allt inte växer igen. För länge sedan byggdes inga stängsel runt djuren, utan i stället fick ett barn följa djuren under dagen och se till att inget djur blev skadat eller kom bort. Det kallades för att valla och barnen kallades för vallarbarn. När man var ett vallarbarn hände det att man såg saker i skogen och på ängarna. Här berättas om en vallarpojke som sent på kvällen eller tidigt på morgonen kunde se älvorna dansa. Deras ansikten var bleka och vackra och deras klänningar var vita och svepte i det fuktiga gräset. Pojkens mor varnade honom för att dansa med älvorna, för då kunde han bli sjuk eller tokig. Blev han kissnödig under dagen var han tvungen att varna älvorna innan han kissade. De bor nämligen under jorden och kan bli arga om de först inte har varnats.

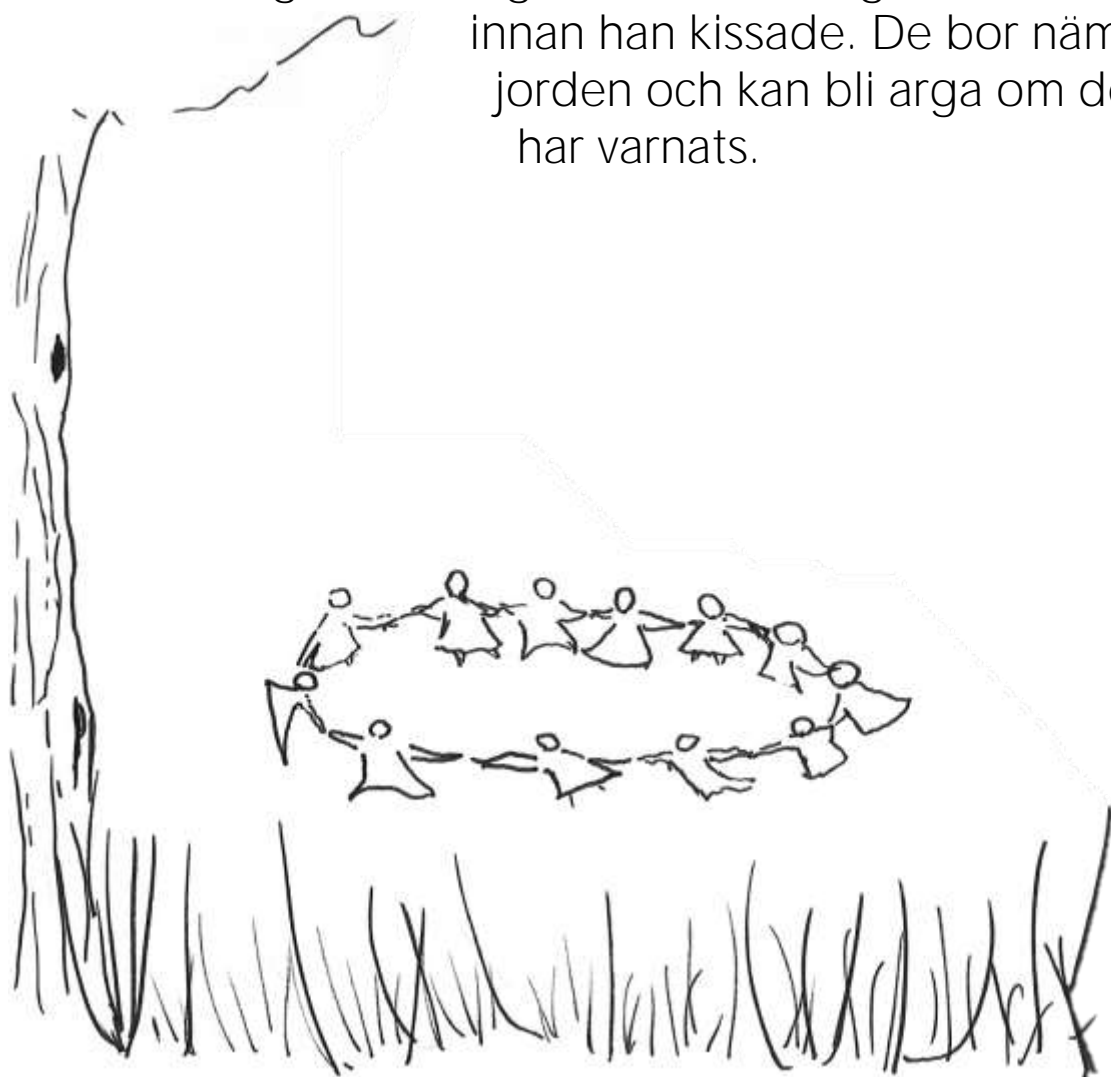

Illustration Sigrid Bakran

4

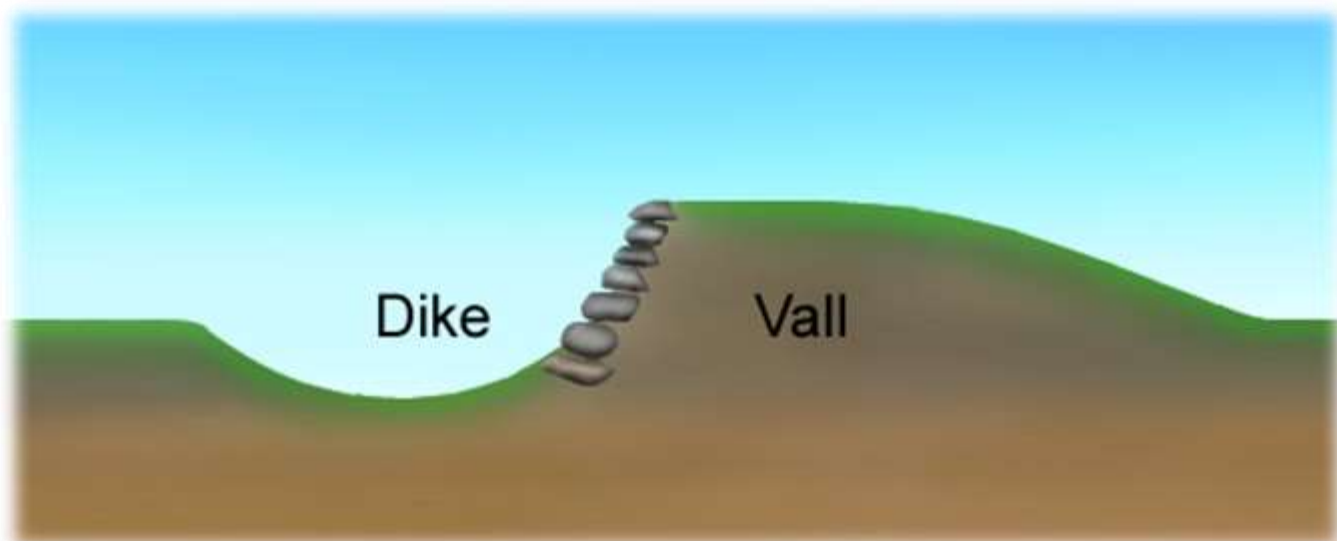
Under 1700-talet låg utmarken här (mark som inte odlades men användes som betesmark för djur) och skogen var gles. Under 1700-talet hade nästan all skog tagits bort. Där du nu står bredde åkrarna ut sig. Nu har skogen vuxit upp igen och har blivit till en örtrik skog som består av äldre tall, bok, ek och björk. Under våren och försommaren blommar till exempel liljekonvalj, vitsippa och harsyra här, men även andra örter som ekorrbär, skogsstjärna, storrams, skogsviol och myskmadra. *Titta i det gula skåpet om du vill veta hur dessa blommor och örter ser ut.*

Nu har du kommit fram till en väg som man förr tog sig fram på till fots eller till häst. Det sägs att en man som passerade här en gång såg en älg komma gående på vägen. Det konstiga var att på älgen satt en vacker kvinna med långt grönaktigt hår. Han blev så förtjust i henne att han tänkte följa efter henne och den ståtliga älgen. Men när han såg kvinnans rygg var där bara en ihålig stam. Det var skogssnuvan eller skogsrået som hon också kallas. Skogssnuvan är känd för att få människor att gå vilse i skogen, speciellt farlig är hon för alla pojkar och vuxna män. Mannen som mötte henne här, vände genast sin jacka ut och in, som är det bästa sättet att skydda sig från hennes lockelse än idag.

6

I skogen lever många olika slags djur och väsen. I alla tider har människor, djur och dessa olika väsen delat denna skog och mark. De har hjälpt varandra på olika sätt men vilda djur kan också ställa till med bekymmer för människan. Vildsvin kan till exempel förstöra mycket när de bökar i jorden efter mat. Men de kan också genom sitt bökande få kottar och ekollon att hamna i jorden, så att dessa sedan gror och blir till nya träd. *Titta i det gula skåpet om du vill se hur en del av skogens djur ser ut. Över jordvallen som finns på din högra sida passerar nuförtiden vildsvinen under sina nattliga promenader. De lämnar spår efter sig som mjuka fördjupningar i vallen. Titta efter en övergångsskylt för vildsvin.*

En jordvall i kombination med en stenmur kallades förr gropavall eller vallgrop. Den är uppbyggd av en stenmur som lutar något inåt. En grop framför och ris ovanpå stenmuren gjorde det svårt för betesdjuren att ta sig över. Vallar och hägnad (som kan vara ett trästaket eller stenmur) skapades för att skydda åkrar och ängar (åkrar och ängar kallades för inägor förr i tiden) från de betande djuren.

Stenmurar gynnar både växter och djur. Under en sten finner du till exempel tusenfotingar, gråsuggor, skalbaggar och myror, men även många snäckor och ibland mindre och större vattensalamandrar. Ibland hittar man nyckelpigor eller gräshoppor som solar sig på jordvallen. *Öppna skåpet om du vill se hur en del av dessa smådjur ser ut.*

Hassel och små rönnar växer längst denna lilla stig. De har varit till nytta för människor och djur, då som nu. Många tycker om att knäcka hasselnötter till jul. Och rönnbärsgeleé till söndagsmiddagen kan vara underbart gott. Men känner du till att rönnens bär visserligen är sura men att de innehåller mycket C-vitamin. Och att virket är hårt och segt. En liten detalj av rönnens trä sattes förr i tiden i båtar eller plogar för att bringa tur. Dessutom är rönnen ett "gudaträ" enligt nordisk mytologi. Gudarna Tor och Loke hade en gång lurats i en flod av trollen och höll på att

drunkna. I sista stund fick Tor tag i en rönn och på så sätt klarade sig upp från floden.

9

Den här ytan kallades förr för en "lycka". Här fanns en åker förr som vissa år inte odlades, utan betades av djur. Kan du se några får och deras lamm? I så fall har du tur. Fåren hjälper oss att ta hand om marken så att den här platsen kan bli en fin "lycka" igen. Var rädd om våra ulliga vänner!

10

På denna sluttning växer flera stora ekar och bokträd. Här har djur också gått på bete. Ett och annat vildapelträd finns också här. Förr var det vanligt att man plockade dessa små och sura äpplen för att koka gelé. Nu kanske du har tur att i stället hitta vilda björnbär på din vandring nerför sluttningen. Smaka på dem, men akta dig för taggarna!

11

Så har du nått stubbskottskogen där alträden står med rötterna i den fuktiga marken, precis som de vill ha det. Här tog man förr i tiden ner träden för att använda stammarna till att fläta staket. Men av alen gjorde man också olika föremål till köket som t ex skålar och slevar. Men det vanligaste som man tillverkade av alen var träskor!

Gå nu över den lilla bron och titta ner i vattnet som heter Orehusbäcken. *Stanna gärna och titta i lådan så får du se alla de vackra blommor som växer här. Kanske ser du någon blomma på riktigt!*

12

På den här gamla körvägen har människorna kört sin häst och vagn för att hämta sitt ängshö eller sitt alris. Ibland satt goenissen (gårdstomten) med på lasset. Han var en liten gråklädd gubbe som skötte om gården, och tog särskilt hand om djuren i ladugården. Han kunde lätt bli arg och sur om man var dum eller lat. Hade man ingen goenisse på sin gård kunde man lägga ett par små nystickade vantar bakom den kyrka som man gick till på söndagarna. Då fanns det nämligen chans att en ledig goenisse hittade vantarna och flyttade in. För att få goenissen att stanna var det viktigt att sätta ut gröt till honom vid julen. Helst med en stor smörklick på toppen.

Om man tittar noga på marken kan man se en svag jordvall som en gång i tiden var mycket större och tydligare. Den skilde betesmarken och odlingsmarken. På 1930-talet sköttes den här marken av Per Jönsson som bodde på den gården som vi idag kallar Alrik Jönssons gård (på bilden ser du Pers son Alrik). Per skrev ner allt vad han odlade och vilka djur som han födde upp på sin gård. På dessa åkrar växte främst råg eftersom marken är fattig på näring. Av råg kunde man inte bara göra mjöl utan av de långa stråna kunde man också bygga halmtak. Råghalm använder vi fortfarande när vi byter tak på Gamlegård. Kom så går vi vidare till Alriks gård.

14

Nu går ni förbi odlingsmarker som tillhörde Alrik Jönssons gård. Här har det vuxit säd ibland och potatis ibland. Däremellan användes marken till bete för djuren och många gånger fick marken ligga "i träda". Det betyder att marken fick vila i fred utan odlingar eftersom marken här är mycket mager. Har du tur kan du kanske se vackra blommor som blåmunkar eller fibbla på din färd.

15

Då är vi framme vid Alrik Jönssons gård. Men egentligen var det faktiskt tre bröder som bodde här; Alrik, Einar och Gunnar. De hade också en lillasyster som hette Anna men hon gifte sig och flyttade till en annan gård. När Anna var liten fick hon gå upp tidigt för att mjölka och därefter fick hon gå tre km för att gå i skolan i Everlöv och då fick hon alltid smörgåsar till matsäck. Om det var mycket snö körde deras far dem i släden till skolan. Vänd nu om och gå samma väg tillbaka så hittar du vidare längst spåret.

16

Östarps bygata, ja så kallades denna lilla sandiga väg. Längst den här vägen låg tre gårdar på samma sida. Nu finns bara Gamlegård kvar. Men fantisera hur det kan ha sett ut en gång och vem som gick på den här vägen? Kanske gick några barn här på väg för att leka med varandra, när de inte behövde hjälpa sina föräldrar på gården.

17

Gamlegård byggdes på 1810-talet åt Anders Pålsson och hans familj som nyss flyttat till Östarp. Ett par år tidigare hade en tidigare gård brunnit ner här på platsen. Det berättas att Anders ska ha hittat en skatt i trädgården (som finns på baksidan av gården) som egentligen tillhörde gastarna. Gastarna varnade honom för att ta skatten men han gjorde det i alla fall. Som straff skulle hans familj dö ut efter tre generationer. Anders barnbarn Hanna Jöns Persson blev den sista slakten här på gården innan det blev ett museum. Kanske ska man lyssna på gastarna!? Gå gärna in och se den vackra trädgården som är bevarad efter Hannas tid och kanske finns där en ny skattkista att hitta – om du törs?

Genom landskapet kommer Orehusbäcken slingrande som en orm. Du kan också se Hålebäcken som möter Orehusbäcken. Gå inte för nära vattnet för du vet aldrig om Bäckhästen väntar på dig där. Han är en hästliknande varelse som låter dig sitta på hans rygg, men så dyker han plötsligt ner under vattnet och då kan du drunkna. Ibland ser man en naken man som spelar på sin fiol i stället, då kallas han för Näcken. Det låter så förtrollande vackert när han spelar. Men var på din vakt! Hans musik lockar dig ut i vattnets djup och kanske kan du inte ta dig upp. Härifrån ser du också den gamla vattenkvarnen som en gång i tiden användes till att mala mjöl av säden som odlades på åkrarna. På sommarhalvåret ser man blekingeankor och skånegäss i vattenkvarnens damm.

19

Brytestugan heter den lilla stugan där man torkade linet. Av linet spann man sedan tråd som vävdes till tyg. Tyget blev så småningom till exempelvis kläder. Att torka lin var ett brandfarligt arbete så därför byggdes stugan en bit från boningshuset och gärna nergrävd som här i en sandsluttning. Det lilla huset intill är malttorkan där man torkade korn som först hade fuktats och fått gro. Kornet användes till ölbryggningen. Om du går in i huset kan du se "galten" eller "pilten" som den också kallades. Det är ugnen som man sakta eldade i för att torka malten. *Här hittar du även andra spännande saker som har med ölbryggningen att göra.*

20

Tänk att den här stora vindmöllan en gång i tiden stod i Lund vid Vipeholm. Hur gjorde man när man flyttade den hit? Kanske delade man den i mindre bitar för att sedan sätta ihop den här på plats igen. Fantisera om hur det kan ha sett ut när vingarna snurrade och mjölnaren stack ut sitt mjöliga ansikte genom fönstergluggen.

På Møllegården har Östarps gårdsbrukare bott alltsedan den här platsen blev ett museum år 1924. Då var huset nybyggt. Gårdsbrukaren sköter om djuren och ser till att de mår bra.

21

Det här är en slåtteräng. Under lång tid har man skurit gräs här med lie och torkat det till hö. Gårdens djur fick sedan under vintern äta detta hö. På försommaren kan man se många olika växter här med vackra namn så som: majnycklar (en vildväxande orkidé), rödklöver, kråkvicker, älggräs, smörboll och ängsskallra. Vem kan ha hittat på alla deras namn?

22

En vacker sittplats, du har kommit i mål! Sätt dig en stund och vila ut.

KULTUREN

©Kulturen 2022

Text: Kristina Bakran

Foto: Kristina Bakran, Jessica Ljung och Kulturens arkiv

Layout: Ivan Bakran

Illustrationer: Sigrid Bakran